

MONIKULTTUURISUUTTA TYÖELÄMÄÄN!

Koulutusmateriaaleja työyhteisöjen käyttöön

Teema: Selkokieli

Esityksen nimi: Tietoa selkokielestä

Esitys on osa monikulttuurisuutta työelämään -koulutuskokonaisuutta, jonka hyödyntämiseen löydät ohjeen nettisivuiltamme.

SISÄLTÖ

- Selkokielen käyttäjäryhmät
- Tekstitaidot
- Tekstin ymmärtämistä vaikeuttavat asiat
- Esimerkki yleiskielisestä tekstistä ja selkokielestä
- Askelia selkokieleen

SELKOKIELEN KÄYTTÄJÄRYHMÄT

Henkilöt, jotka kuuluvat eri vammaisryhmiin

Henkilöt, joilla on vaikeantasoinen lukemis- ja kirjoittamisvaikeus
läkkäät ja muistisairaat

Henkilöt, joiden äidinkieli ei ole suomi

Selkokielestä voivat hyötyä myös

- mielenterveys- ja päihdekuntoutujat
- lukemaan tottumattomat
- koululaiset

AIKUISTEN TEKSTITAIDOT

Opiskelu ja työelämä vaativat yhä laajempia tekstitaitoja.

Suomalaisten aikuisten lukutaito on kansainvälisten tutkimusten mukaan keskimäärin hyvä.

PIAAC-perustaitotutkimus 2012

- tutkittiin 16 – 65-vuotiaita henkilöitä 24 maassa
- perustaidot lukemisessa sekä numeroiden ja tietotekniikan hallinnassa
- suomalaisten testipistemäärien keskihajonta oli suurinta
- Suomessa noin 370 000 aikuisella on hyvin heikot perustaidot, 10 % aikuisista on toiminnallisesti lukutaidottomia
- aikuisväestössä on kielellinen syrjäytymisvaara
- ongelmat ymmärtävässä lukemisessa, monilukutaidossa ja tekstilajien tunnistamisessa

LÄHDE: Selkokielen tarvearvio 2019

LASTEN JA NUORTEN TEKSTITAITDOT

Nykyisin tekstitaitojen merkitys korostuu.

Lapset ja nuoret lukevat sekä painettuja että digitaalisia aineistoja ja tuottavat itse tekstejä erilaisilla älylaitteilla.

Koulun äidinkielenopetuksessa korostetaan *monilukutaitoa*: kykyä hankkia, yhdistää, tuottaa ja arvioida tietoa eri muodoissa ja eri välineillä.

Lasten ja nuorten luku- ja kirjoitustaito on hyvällä tasolla, mutta suuntaus on laskeva.

LÄHDE: Selkokielen tarvearvio 2019

LASTEN JA NUORTEN TEKSTITAITODOT

Vuoden 2015 PISA-tutkimus

- 14 %:lla suomalaisnuorista on erinomainen lukutaito.
- 11 % suomalaisnuorista ei yltänyt edes välttävään lukutaitoon.
- Noin joka kymmenes suomalaisnuori ei saavuta sellaista lukutaidon tasoa, että hän voi aktiivisesti osallistua yhteiskuntaan ja jatkaa opintoja ongelmitta.

Vuoden 2018 PISA-tutkimus

- Erinomaisen lukutaidon tasolle sijoittui reilut 14 %.
- Heikkojen lukijoiden määrä oli lisääntynyt 13,5 %:iin.
- Sosioekonomisen taustan vaikutus lukutaitoon on kasvanut.
- Suomessa tyttöjen ja poikien välinen lukutaidon ero on OECD-maiden suurin.
- 63 % suomalaispojista vastasi myöntävästi väittämään ”Luen vain, jos on pakko”.
- Eri koulujen välinen tasoero oli tutkimuksen pienin.

LÄHTEET: Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019; Selkokielen tarvearvio 2019.

LASTEN JA NUORTEN TEKSTITAITODOT

Vuoden 2016 kansainvälinen lasten PIRLS –lukutaitotutkimus

- Suomalaislapset lukivat tietotekstejä paremmin kuin kaunokirjallisuutta.
- Tiedon hankkimisen taidot olivat paremmat kuin luetun tulkitsemisen ja arvioimisen taidot.

Tyttöjen ja poikien ero on kasvanut aiempiin tutkimuksiin verrattuna.

- Perheen sosioekonomisella asemalla ja vanhempien suhtautumisella lukemiseen on merkittävä vaikutus.
- Kirjoitustaitoja on tutkittu vähemmän.
- Tyttöjen ja poikien erot samoin kuin eri koulujen väliset erot äidinkielen osaamisalueilla näkyvät selvimmin juuri kirjoitustaidoissa.

LÄHDE: Selkokielen tarvearvio 2019

TEKSTIN YMMÄRTÄMISTÄ VAIKEUTTAVAT ASIAT

Pitkät, harvinaiset ja abstraktit sanat

Pitkät lauseet, raskaat rakenteet

Tekstin sekava rakenne

- miten tekstin osat liittyvät toisiinsa
- epälooginen eteneminen

Levoton ulkoasu

- vaihteleva kirjainkoko ja -tyyppi
- runsaat tehostukset
- pieni fontti ja rivinväli sekä pitkät rivit
- pitkät kappaleet
- kuvien ja tekstin sijoittelu

ESIMERKKI YLEISKIELISESTÄ TEKSTISTÄ

Haetaan X:n kotihoitoon lähihoitajaa. Lähihoitajan työ on asiakkaan luona tapahtuvaa asiakaslähtöistä ja kuntouttavaa hoitotyötä sisältäen perushoidon lisäksi sairaanhoidollisia tehtäviä kuten ruokailusta, lääkityksestä, henkilökohtaisesta hygieniasta ja tarvittavista tukipalveluista huolehtimista. Tavoitteena on asiakkaan hyvä arki ja kotona selviytyminen.

Lähde: Leskelä 2019

SAMA SELKOTEKSTINÄ

Haemme lähihoitajaa X:n kotihoitoon.

Lähihoitajan tehtävänä on hoitaa ja kuntouttaa asiakasta asiakkaan kotona.

Työhön kuuluu asiakkaan perushoitoa ja sairaanhoitoa.

Lähihoitaja huolehtii esimerkiksi asiakkaan ruokailusta, lääkityksestä, henkilökohtaisesta hygieniasta ja muista tukipalveluista.

Työn tavoitteena on huolehtia siitä, että asiakkaan arki kotona sujuu hyvin.

Lähde: Leskelä 2019

ASKELIA SELKOKIELEEN

1. Kenelle kirjoitat ja mitä?
2. Suunnittele tekstisi rakenne!
3. Kirjoita teksti!
4. Tarkista teksti!

1. KENELLE KIRJOITAT JA MITÄ

Huomioi lukijakunta.

- Ota kohderyhmän jäsen mukaan suunnitteluun, jos mahdollista.
- Vältä lukijaa arvioivaa tai liian opettavaista sävyä.

Pidä päätavoite koko ajan mielessä.

- Mitä haluat lukijan ja kuulijan todella oppivan, muistavan tai omaksuvan?
- Haluatko informoida, viihdyttää tai herättää tunteita lukijassa?

Ota vastuu siitä, että sinut ymmärretään!

2. SUUNNITTELE TEKSTIN RAKENNE

Mieti, mitä tietoja lukijalla on aiheesta ennestään.

Päätä sisällöstä, aiheen rajauksesta ja näkökulmasta.

Suunnittele kirjoittamisjärjestys, esim. lista avainkohdista.

Mieti, miten tekstistä tulee looginen ja helposti avautuva.

- Karsi tekstistä epäolennaiset sisällöt, mutta pidä mielessä lukijan näkökulma.
- Ymmärtääkö lukija tekstin kokonaisuutena, vai onko sisältöä karsittu liikaa niin, että tekstiin on jäänyt aukkoja?

3. KIRJOITA TEKSTI

Kirjoita helposti luettavaa kieltä ja noudata yleisiä kielenhuollon ohjeita.

Kirjoittajan luova panos on samalla tavalla tärkeä kuin kaikessa kirjoittamisessa.

Käytä jokapäiväisiä, tuttuja sanoja. Vältä pitkiä sanoja.

oppisopimusmahdollisuus →

työelämälähtöinen →

HUOM! Jotkin sanat ovat tuttuja vaikka ovatkin pitkiä: *ruokakauppa*

3. KIRJOITA TEKSTI

Vältä vierasperäisiä sanoja, erityissanastoa, murre sanoja ja lyhennyksiä.

esim. → *esimerkiksi* *mm.* → *muun muassa*

opsit ja tosit, avi, ely, (entä Kela?)

HUOM! Jotkin kansainväliset sanat voivat helpottaa.

informaatio, probleema

HUOM! Ammattisanastoa käytetään ammattilaisten kesken.

bronkiitti

Selitä vaikeat sanat ja ilmaiset tekstissä.

ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha →

ansio + sidonnainen (sita-verbistä) työttömyys + päivä + raha

3. KIRJOITA TEKSTI

Ole konkreettinen.

- Esimerkiksi *sairaala* ja *lääkäri* ovat konkreettisempia sanoja kuin *terveydenhuolto*.
- Selvennä asiaa käytännön esimerkeillä.

Ole varovainen kielikuvien käytössä.

Mikäli et palauta kirjaa eräpäivään mennessä, kirjasto lähettää sinulle kaksi karhua.

Urheilukielessä tappioputki selätetään.

Entä aivovuoto?

- Yleiset kielikuvat voivat myös helpottaa ymmärtämistä.

Vesi virtaa, ja analogisesti sähkö virtaa.

Ole varovainen isojen lukujen kanssa.

3978 → noin 4000

3. KIRJOITA TEKSTI

Vältä harvinaisia sijamuotoja ja verbimuotoja.

*salaisine toiveineen, vähin vaivoin
tehnee, tietänemme, ollos
lähtemäisillämme*

Tee kaksi lausetta raskaan rakenteen sijasta.

*vaikeasti puhdistettavissa oleva ruostunut pata
→ pata, jota on vaikea puhdistaa*

*Pulssi nousi korkealle laskeakseen taas normaaliksi.
→ Pulssi nousi (hetkeksi) korkealle ja laski taas normaaliksi.*

Mieti miten sanoisit puheessa!

3. KIRJOITA TEKSTI

Vältä pitkiä virkkeitä, joissa on paljon sanoja tai monia lauseita.

- Jos virke on pidempi kuin 14 sanaa, pohdi sen lyhentämistä.
- Sisällytä vain yksi tärkeä asia yhteen lauseeseen.
- Vältä virkkeitä, joissa on enemmän kuin yksi sivulause.

Vältä vaikeita virke- ja lauserakenteita ja pitkiä määriteketjuja.

seurakunnan toimintaan osallistuvat, vapaaehtoisten voimin toimivat järjestöt

→ järjestöt, jotka osallistuvat seurakunnan toimintaan ja toimivat vapaaehtoisten voimin

3. KIRJOITA TEKSTI

Suosi suoraa sanajärjestystä: subjekti + predikaatti + objekti...

Haussa olevat koulutukset löydät koulutuskalenterista.

→ *Löydät haussa olevat koulutukset koulutuskalenterista.*

HUOM! Joskus sanajärjestys tuo merkityseron.

*Potilas viedään aamulla **laboratorioon**.*

*Potilas viedään laboratorioon **aamulla**.*

- tuttu asia yleensä alkuun, uusi asia loppuun

*Kaupunki tarjoaa nuorille **kesätöitä**. **Kesätöitä** voi hakea...*

3. KIRJOITA TEKSTI

*Olet nuori ja minä rakastan **vain** sinua.*

*Vanhenet ja minä **vain** rakastan sinua.*

*Olet vanha ja **vain** minä rakastan sinua.*

Veikko Polameri

Onko siis suomen kielen sanajärjestys vapaa?

Vai tuoko sanajärjestys merkityseroja?

3. KIRJOITA TEKSTI

Vältä ylimalkaisia viittauksia toisiin kohtiin tekstissä.

Kuten alussa mainitsin...

→ *Alussahan mainitsin kuntouttavasta työotteesta...*

Liitä lauseet toisiinsa yhdistävillä sanoilla.

- syy-seuraussuhteet: *koska, siksi että, tästä syystä*
- ajallisesti peräkkäiset asiat: *sen jälkeen, sitten*
- viittaukset: *Matti – hän, Helsinki – siellä*

PELKKÄ LYHENTÄMINEN EI AINA SELKEYTÄ

Jos tekstistä poistetaan sidostajat, jäljelle jää irtonaisia ajatuksia.
Sidokset osoittavat, missä suhteissa virkkeiden asiat ovat toisiinsa.

Irtovirkeitä:

- *Roomalainen mies esiintyi julkisuudessa. Hän pukeutui toogaan. Se oli kömpelö vaate. Sitä ei käytetty työasuna.*

Sidostettuja virkeitä:

- ***Kun** roomalainen mies esiintyi julkisuudessa, hän pukeutui toogaan. Se oli **kuitenkin** kömpelö vaate. **Siksi** sitä ei käytetty työasuna.*

LÄHDE: Virtanen 2012 Mikkolan ym. 2008 mukaan

MUISTA SIDOKSET

Kukan päivän disko oli Helsingissä 13. päivänä toukokuuta. Silloin oli Kukan nimipäivä. Kukan päivänä on tapana juhlia kevättä. Nyt oli disko. Se oli Helsingin kaupungintalossa. Kaupungintalossa pidetään kokouksia. Mutta nyt siellä oli disko. Tanssiminen on mukavaa. Jotkut ujostelevat aluksi. He katselevat ja kuuntelevat vähän aikaa. He näkevät, että tanssiminen on hauskaa. He haluavat mukaan. Kaikki tanssivat. Kaikilla on hauskaa.

LÄHDE: Virtanen 2012 Ketjun 2/1981 mukaan

SIDOKSET JA RIVITYS

Helsingissä järjestettiin disko

13. päivänä toukokuuta.

***Silloin** oli Kukan nimipäivä,*

***jolloin** on tapana juhlia kevättä.*

Kukan päivän disko järjestettiin

Helsingin kaupungintalossa,

***jossa** pidetään tavallisesti kokouksia.*

Tanssiminen on mukavaa,

***mutta** jotkut ujostelevat aluksi.*

He katselevat ja kuuntelevat

vähän aikaa.

***Sitten** he näkevät,*

että tanssiminen on hauskaa.

***Hekin** haluavat mukaan.*

LÄHDE: Virtanen 2012 Ketjun 2/1981 mukaan

3. KIRJOITA TEKSTI

Kiinnitä asia aikaan ja paikkaan.

- *mitä, missä, milloin, kuka*

Tekijä näkyville!

Poissaolot korvataan.

→ *Opiskelija korvaa poissaolot.*

Töihin tullaan ajoissa.

→ *Tule töihin ajoissa!*

Käytä aikuisten kieltä, kun kirjoitat aikuisille lukijoille.

3. KIRJOITA TEKSTI

Käytä myönteistä kieltä.

Sammuta kynttilä. (Vertaa: Älä jätä kynttilää...)

Entä:

- *Pääseekö rouva Virtanen viikonlopuksi kotiin?*
- *Eiköhän me päästetä hänet viikonlopuksi kotiin.*
- *Ei kyllä päästetä!*

Kaksoiskieltolauseet ovat vaikeita.

Älä jätä tekemättä.

Et saa kurssimerkintää, jos **et** palauta tehtävää ajoissa.

→ *Saat kurssimerkinnän, jos palautat tehtävän ajoissa.*

4. TARKISTA TEKSTI

Lue teksti uudelleen jonkin ajan kuluttua.

Parantele sitä tarpeen mukaan.

Tarkista, että rakenne on looginen.

Käytä apuna kohderyhmän edustajan palautetta, jos mahdollista.

Tekstin ääneen lukeminen auttaa usein viimeistelyssä.

MUKAUTA SELKOKIELELLE

Älyllisen toimintakyvyn muutokset aiheuttavat merkittävän sosiaalisen tai ammatillisen toiminnan rajoittumisen ja merkittävän heikkenemisen aikaisempaan verrattuna.

SAMA SELKOKIELELLÄ

Kun älyllinen toimintakyky muuttuu,

- ihminen ei enää osaa toimia ystävien ja tuttavien kanssa niin hyvin kuin ennen*
- ihminen ei osaa tehdä omaa työtä yhtä hyvin kuin ennen.*

MUKAUTA SELKOKIELELLE

Liikkumiseen vaikuttavia vanhenemismuutoksia:

- *Asentokontrollin muutokset (tasapainoa ylläpitävien refleksien vaimeneminen ja hidastuminen)*
- *Kävelykyvyn muutokset (askel madaltuu ja lyhenee)*
- *Sisäkorvan toiminnan heikkeneminen*
- *Näön heikentyminen (harmaakaihi)*
- *Heikentyneet nilkan ja reiden lihasvoimat*

SAMA SELKOKIELELLÄ

Liikkumiseen vaikuttavia vanhenemismuutoksia:

Asentokontrolli muuttuu

- *tasapainoa ylläpitävät refleksit vaimenevat ja hidastuvat*

Kävelykyky muuttuu

- *askel madaltuu ja lyhenee*

Sisäkorvan toiminta heikkenee

Näkö heikentyy (harmaakaihi)

Nilkan ja reiden lihasvoimat heikentyvät

SELKEYTTÄ VAI RIKASTAMISTA?

Yleiskielisen oppikirjan teksti

Monilla sotaretkillä kunnostautunut ja kansallissankariksi noussut Napoleon Bonaparte kruunattiin Ranskan keisariksi vuonna 1804.

Rikastettu (=elaboroitu) teksti

Napoleon Bonaparte oli ranskalainen sotapäällikkö. Hän oli johtanut Ranskan armeijaa monilla sotaretkillä Euroopassa ja menestynyt niillä hyvin. Sen vuoksi ranskalaiset pitivät häntä kansallissankarina. Ranskalaiset arvostivat häntä niin paljon, että he halusivat Napoleonin oman maansa johtajaksi eli keisariksi. Hänet kruunattiin eli hänestä tehtiin Ranskan keisari vuonna 1804.

Erityisopetukseen suunnattu teksti

Napoleonista tuli Ranskan keisari vuonna 1804.

LÄHDE: Virtanen 2012 Rapatin 2007 mukaan

MUKAUTA SELKOKIELELLE

Vähennystä aiheutuu valtioneuvoston yhteisten kehittämishankkeiden toteuttamisen päättymisestä sekä toimintamenomomenttiin kohdistetuista säästöpäätöksistä.

SAMA SELKOKIELELLÄ

Vähennyksiä syntyy siitä, että valtioneuvoston kehityshankkeita on päättymässä. Lisäksi toimintamenoihin tehtiin muitakin säästöjä.

Katleena Kortesus

Tervetuloa Katleenan virkakielikouluun! Esimerkit suoraan valtioneuvoston kansliasta!

<https://eioototta.fi/katleenan-virkakielikoulu-valtioneuvoston-kanslia/?fbclid=IwAR1jUkuf3RAfxFtMrXQRUbXZJolHzUISidvtfYP5BsO9KnkKAl0uGnRfCpk>

SELKOTEKSTIN ULKOASU

- Rauhallinen yleisilme on selkeä.
- Pienaakkoset ovat luettavampia kuin SUURAAKKOSET, myös otsikoissa.
- Käytä tuttuja, yleisiä kirjaintyyppejä.
- Kirjainkoko: 11–16 pistettä
- Riviväli: vähintään 1,5
- Rivin pituus: 55-60 merkkiä
- Kirjoita yhdelle riville yksi asiakokonaisuus.
- Käytä kappalejakoja: tyhjä rivi (ei sisennystä).
- Tehokeinoja säästeliäästi! (*kursiivi*, **lihavointi**)
- Musta teksti valkoisella taustalla on luettavinta.
- Pohjavärinä myös kellertävä ja muut vaaleat värit ovat tehokkaita.
- Tavuttamaton teksti → Oikeaa reunaa ei tasata (liehureuna).

SELKOKUVA

- Käytä laadultaan korkeatasoisia kuvia!
- Tarkista, että kuvan pääasia erottuu selkeästi; rajaa yksityiskohtia.
- Valitse kuva, joka tukee tekstiä.
- Sijoita kuva kyseisen tekstin läheisyyteen.
- Huomioi kuvan tunneviesti.
- Vältä erikoisia kuvakulmia ja symbolikuvia.
- Vertaile kuvien suhdetta toisiinsa, esim. kuvauskohteiden kokoa.

[Ohjeita esimerkiksi Selkokeskuksen sivuilta.](#)

VERKKOTEKSTIN SAAVUTETTAVUUS

- Tärkeintä selkokieliisyyden kannalta on, että sisällön rakenne on selkeä ja helposti ymmärrettävissä.
- Saavutettava verkkopalvelu varmistaa sen, että myös apuvälineitä (esim. ruudunlukijaa) käyttävät henkilöt pystyvät käyttämään verkkopalveluja. Tutustu ohjeisiin esimerkiksi [Celian sivuilla](#).
- Hyvät, kuvaavat otsikot ja käytetyt otsikkotyylit lisäävät saavutettavuutta.
- Tarkista fontti - erottuvatko **ykköset**, **iit** ja **ällät** toisistaan, entä **nollat** ja **oot**?
- Sama fonttikoko (14) kaikissa seuraavista, vertaile:

Arial: 100 lootaa, 10 Oskaria, 1 Ilkka

Verdana: 100 lootaa, 10 Oskaria, 1 Ilkka

Calibri: 100 lootaa, 10 Oskaria, 1 Ilkka

Times New Roman: 100 lootaa, 10 Oskaria, 1 Ilkka

<https://www.saavutettavasti.fi/>

<https://www.celia.fi/saavutettavuus/>

SELKOKIELELLÄ PUHUMINEN

Puheessa voi noudattaa monia samoja periaatteita.

Katso Selkokeskuksen 10 vinkkiä puhumiseen:

https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2016/03/Huoneentaulu_10_vinkkia_puhumiseen_A4.pdf

LÄHTEITÄ

Leskelä, Leealaura 2019. Selkokieli. Saavutettavan kielen opas. Kehitysvammaliitto.

Leskelä, Leealaura & Kulkki-Nieminen, Auli 2015. Selkokirjoittajan tekstilajit.

Kehitysvammaliitto.

Mitä on selkokieli? Selkokeskus. Kehitysvammaliitto. Haettu 13.5.2020 osoitteesta

<https://selko.fi/mita-on-selkokieli/>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 3.12.2019. Pisa 2018: Suomi lukutaidossa parhaiden

joukossa. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Haettu 1.6.2020 osoitteesta

https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/pisa-2018-suomi-lukutaidossa-parhaiden-joukossa

Selkokuva ja selkotaitto. Selkokeskus. Kehitysvammaliitto. Haettu 13.5.2020 osoitteesta

<https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkojulkaisun-ulkoasu/selkojulkaisun-typografia/>

Selkoteksti. Selkokeskus. Kehitysvammaliitto. Haettu 13.5.2020 osoitteesta

<https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokirjoitusohjeet/>

Selkokielen tarvearvio 2019. Selkokeskus. Kehitysvammaliitto.

Virtanen, Hannu 2012. Selkokielen käsikirja. Kehitysvammaliitto.

Virtanen, Hannu 2002. Selkojulkaisujen ulkoasusta. Teoksessa: Hannu Virtanen (toim.)

Selko-opas. Kehitysvammaliitto.

HYÖDYLLISIÄ LINKKEJÄ

<http://selkokeskus.fi/>

<http://selko.fi/>

- Tietoa ja ajankohtaisia asioita selkosuomeksi

<http://papunet.net/>

<http://selko.fi/muut-selkosivut/>

- Eri organisaatioiden selkokieliä sivuja

LAATIJAT

Marjaana Karhia, lehtori, Diak

Arja Konttajärvi, lehtori, OSAO

Raisa Lantto, lehtori, SDO

Leena Sundqvisti, lehtori, Diak

Diakonia-ammattikorkeakoulun hallinnoima hanke saa rahoitusta Euroopan sosiaalirahastolt

Diak

SUOMEN
DIAKONIA
OPISTO

OAMK
OULUN AMMATTIKORKEAKOULU

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Diakonia-ammattikorkeakoulun hallinnoima hanke saa rahoitusta Euroopan sosiaalirahastolta.